

УДК 338.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.11>**Лагодієнко В.В.**

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9768-5488>

Демченко О.В.

директор,
ТОВ «ГрінТек Трейд»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0796-7164>

Попкова С.О.

аспірант,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6387-8337>

Lagodiienko Volodymyr, Popkova Svitlana

Odesa National University of Technology

Demchenko Oleksandr

Green Tech Trade LLC

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНИ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

INTELLECTUAL RESOURCES AS THE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF BUSINESS STRUCTURES

Динамічний розвиток ринкового середовища потребує формування стійких конкурентних переваг, пошуку альтернативних напрямів та інструментів підвищення ефективності функціонування підприємств різних організаційно-правових форм. Розробка ефективних, адаптованих до сучасних умов розвитку механізмів менеджменту підприємства неможлива без комплексного і системного управління інтелектуальними ресурсами, а саме тією частиною, яка функціонує в зовнішньому середовищі. Формування ефективної стратегії розвитку підприємств в умовах невизначеності і динамічності зовнішнього економічного середовища потребує використання всіх наявних ресурсів. Роль інтелектуального капіталу підприємства надзвичайно важлива в сучасних ринкових умовах, оскільки його складові елементи безпосередньо впливають на результативність діяльності і створення цінності для всіх контрагентів. Серед таких цінностей варто виділити: збільшення прибутковості, ринкової вартості, оптимізацію витрат, підвищення ефективності використання усіх наявних ресурсів, розвиток інноваційного потенціалу, збільшення інвестиційної привабливості, забезпечення стійких конкурентних переваг та ринкових позицій підприємства тощо. Вся структура сучасної економічної системи починає перебудовуватися у напрямі, що дозволяє найефективніше працювати з найважливішим ресурсом економіки, в якості якого виступають інформаційні ресурси. Економічна значимість виробництва дедалі більше визначається як наявністю традиційних, а головним чином використанням інформаційних ресурсів і технологій.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал, ресурси організації, знання, інформація.

In today's economy, knowledge, information and creativity of entrepreneurs and employees are the resources without which it is impossible to create a truly commercially successful and profitable product. The level of involvement and efficiency of knowledge and information in the production process determine the volume and quality of products, as well as the competitiveness and self-sufficiency of the country's economy, its place and role in the world economic space. The dynamic development of the market environment requires the formation of sustainable competitive advantages, the search for alternative directions and tools to improve the efficiency

of enterprises of various organizational and legal forms. The development of effective, adapted to modern conditions of development of enterprise management mechanisms is impossible without comprehensive and systematic management of intellectual resources, namely the part that operates in the external environment. The formation of an effective strategy for the development of enterprises in conditions of uncertainty and dynamism of the external economic environment requires the use of all available resources. The role of intellectual capital of the enterprise is extremely important in today's market conditions, as its constituent elements directly affect the performance and value creation for all counterparties. Such values include: increasing profitability, market value, cost optimization, improving the efficiency of all available resources, developing innovation potential, increasing investment attractiveness, ensuring sustainable competitive advantages and market positions of the company and more. Improving the efficiency of intellectual capital management, as a set of intellectual resources, is a priority task that is relevant for all enterprises of Ukraine. The whole structure of the modern economic system is beginning to be rebuilt in a direction that allows you to work most effectively with the most important resource of the economy, which is information resources. The economic significance of production is increasingly defined as the availability of traditional, and mainly the use of information resources and technologies.

Key words: *intellectual resources, intellectual capital, organizational resources, knowledge, information.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних реаліях домінуючу роль займає економічний розвиток, який є основою та двигуном, що забезпечує життєдіяльність підприємства в умовах інтелектуалізації соціально-економічної системи суспільства. Економічний розвиток є висхідною платформою для розвитку підприємницьких структур, яке пов'язане не тільки з внутрішніми та зовнішніми проблемами їх функціонування, а також відображає еволюцію механізму господарювання, що призводить до зміни економічних систем загалом.

В основі економічного розвитку підприємницьких структур лежить забезпеченість їх підприємницької діяльності ресурсами: матеріально-технічними, фінансовими, інформаційними, кадровими та ін. Від організації структури використання ресурсних можливостей підприємницької структури залежить ефективність використання ресурсів, і навіть розвиток підприємницької структури загалом. При цьому, враховуючи рушійні сили сучасного етапу соціально-економічного розвитку, центральне місце у розвитку підприємницьких структур займають інтелектуальні ресурси.

Сукупність ресурсів, що формують інтелектуальний капітал і використовуються підприємством у своїй господарській діяльності, надають можливість займати провідні позиції на ринку нових товарів і послуг. З метою ефективного управління розвитком підприємства необхідно визначити, які саме інтелектуальні ресурси забезпечують формування інтелектуального капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теорії інтелектуального капіталу зробили як зарубіжні вчені-економісти так і українські вчені, такі як К.-Е. Свейбі, Т. Стюарт, К. Бредлі, Е. Брукінг, Дж. Гелбрейт, Л. Едвінсон, О. Грішнова, О. Кендюхов, О. Собко та інші [1–8].

Водночас питанням дослідження структури інтелектуальних ресурсів підприємства, ролі їх елементів у формуванні інтелектуального капіталу приділено недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в детермінації ролі інтелектуальних ресурсів як ключової передумови розвитку підприємницьких структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Раціональне та ефективне управління інтелектуальними ресурсами надзвичайно важливе в сучасних умовах господарювання. Це безпосередньо впливає на результативність діяльності підприємства, формування його економічних цінностей і забезпечення лідируючих конкурентних позицій [3; 4]. Перевагами ефективного управління інтелектуальними ресурсами є збільшення ринкової частки підприємства, зростання ринкової вартості бізнесу, оптимізація змін-

них і постійних витрат, підвищення ефективності використання всіх ресурсів підприємства (за рахунок виникнення синергічного ефекту), динамічне зростання обсягів інноваційної діяльності за рахунок інтелектуалізації виробництва тощо.

Сутність інтелектуальних ресурсів полягає в тому, що вони формують інтелектуальний потенціал підприємства, тобто його потенційні інтелектуальні можливості (здатності). Інтелектуальний потенціал є складовою сукупного потенціалу підприємства і відображає його потенційну спроможність, на основі сформованого ресурсного портфеля, забезпечувати стійкі конкурентні переваги.

Актуальність і пріоритетність інтелектуальних ресурсів для кожного підприємства визначається з точки зору рівня ефективності їх використання, формування конкурентних переваг за ринкових умов, реалізації стратегічних намірів тощо.

Інтелектуальні ресурси – це всі продукти інтелектуальної діяльності (незалежно від їх обліку в балансі), які формують та розширюють потенційні можливості підприємства за рахунок їх унікальності, забезпечують його стійкі конкурентні переваги [4; 5; 6].

Резюмуючи думки низки вчених щодо необхідності дослідження інтелектуальних ресурсів як елемента ресурсного забезпечення підприємницьких структур та враховуючи вектор знань у розвитку економіки, доцільно відзначити їхню домінуючу позицію (рис. 1).

Пріоритетне значення та роль інтелектуальних ресурсів у діяльності підприємницьких структур зумовлено усвідомленням значимості знань як у різних рівнях управління соціально економічними системами. У цьому аспекті слід повністю підтримати погляд, П. Друкера який зазначає, що «... знання стали ключовим економічним ресурсом та домінуючим елементом, а можливо, і єдиним джерелом досягнення конкурентних переваг підприємства»[6]. Безумовно, саме знання дозволяють сформувати інформаційну основу для прийняття ефективних управлінських рішень з усіх аспектів функціонування та розвитку підприємницьких структур.

Рис. 1. Місце інтелектуальних ресурсів в загальній структурі ресурсів організації
Джерело: авторська розробка

Безперечно, наявність інтелектуальних ресурсів та їх кількісно-якісний рівень на етапі стану економіки, стають головною рушійною силою розвитку підприємницьких структур.

Ґрунтуючись на системі накопичених знань, інтелектуальні ресурси є основою для створення нематеріальних активів. У сучасній економіці вони припускають наявність достатнього рівня інноваційності по всьому спектру діяльності.

У діяльності будь-якої підприємницької структури завжди існують відхилення між потенційними інтелектуальними ресурсами та його фактично використаними. Невикористовувані інтелектуальні ресурси виступають у вигляді резервів, які в кінцевому підсумку в результаті відображають ступінь залучення інтелектуальних ресурсів підприємницьких структур у процесі їх функціонування. Таким чином, інтелектуальним ресурсам властиві тимчасові та просторові характеристики, оскільки вони одночасно контролюють три типи зв'язків у часу – минуле, сучасне і майбутнє, а, виходячи з цього, можуть бути – накопичені, поточні та стратегічні.

На основі результатів вивчення сутності поняття «інтелектуальні ресурси», а також беручи до уваги тимчасові аспекти та характеристики інтелектуальних ресурсів, як аргументи посилок підтверджують значимість і роль інтелектуальних ресурсів у розвитку організацій, можна стверджувати, що:

- інтелектуальні ресурси виступають основним елементом ресурсного забезпечення підприємницької структури;
- інтелектуальні ресурси – це міцний «фундамент» інноваційного потенціалу підприємницької структури, який формує її інноваційні можливості та інтенсивність її розвитку;
- інтелектуальні ресурси – це економічний інструмент, що забезпечує трансформацію наявних можливостей у нові якісні характеристики організації;
- інтелектуальні ресурси є джерелом отримання прибутків організацією.

На підприємствах інтелектуальні ресурси як домінанта їх розвитку формуються із трьох джерел (рис 2).

Рис. 2. Джерела формування інтелектуальних ресурсів організації

Джерело: авторська розробка

Джерелами формування інтелектуальних ресурсів підприємств є знання, вміння, практичні навички; корпоративна культура; інтелектуальне середовище; творчі, креативно-інтелектуальні можливості персоналу. Перелічені джерела формування інтелектуальних ресурсів забезпечуються трудовими ресурсами, що зумовлено людським фактором їх створення та використання.

У той же час діяльність завжди здійснюється у певному інтелектуальному середовищі, під яким слід розуміти синергію системи "людина-техніка-середовище", орієнтована на інноваційний розвиток організації, що поєднує нові когнітивні та комунікативні технології. Інтелектуальне середовище створює в організації єдиний інформаційний простір, організує спільну роботу працівників для створення та акумуляції інноваційних ідей, сприяє оптимізації управління на базі всіх інформаційних ресурсів організації.

Корпоративні знання як продукт усвідомленої чи неусвідомленої переробки інформації, що дозволяє цілеспрямовано отримувати бажаний результат, спрямовані на реалізацію управлінських рішень, пов'язаних із реалізацією інновацій через інтелектуальну власність. Знання як ключова та інтегральна характеристика діяльності підприємства якісно змінює принципи та підходи до управління: підприємства сприймають себе як організації, що генерують, інтегрують, захищають і застосовують знання, що тягне у себе створення інтелектуальної власності.

Фундаментальною основою формування інтелектуальних ресурсів підприємства виступає персонал, оскільки саме персонал є переважним фактором генерації знань та формування інтелектуального середовища. В умовах інтелектуалізації розвиток організацій можливий лише через безперервне та якісне навчання та освіту персоналу, створення бази інтелектуального потенціалу. Також необхідно зазначити, що навчання та розвиток персоналу є наслідком підвищення ефективності роботи підприємств, який необхідно враховувати, контролювати та аналізувати при оцінці своєї діяльності, а також у процесі розробки стратегії та тактики розвитку.

Ключовою складовою інтелектуальних ресурсів підприємницьких структур є інтелектуальна власність. Результатом інтелектуальної діяльності персоналу організацій виступає інтелектуальний продукт, який після оформлення права на інтелектуальну власність є його інтелектуальним ресурсом.

Інтелектуальна власність як функціонально-цільова бізнес-компонента інтелектуальних ресурсів підприємницьких структур має тимчасові обмеження, що визначаються періодом її використання у процесі підприємницької діяльності. Як функціонально-цільовий бізнес-компоненти інтелектуальних ресурсів інтелектуальна власність виступає як результат інтелектуальної праці, що володіє сукупністю прав правовласника, що включає майнові винятковими правами та використовуваний ними у процесі підприємницької діяльності, оскільки особисті немайнові права за своєю природою невіддільні від автора і виникають незалежно від економічних дій, спрямованих на об'єкт інтелектуальної власності.

Економічна значимість функціонально-цільової бізнес-компоненти інтелектуальних ресурсів проявляється через створення цінності товарів (послуг), комплементарних послуг, взаємодії зі стейкхолдерами підприємницької структури. Під цінністю товару (послуги) розуміється сукупність унікальних властивостей товару чи послуги, що визначає його індивідуальну функціональність та призначення. Цінність комплементарних послуг визначається рівнем формування додаткової переваги (цінності) для придбання (отримання, використання) очікуваного товару (послуги). Формується ця цінність виходячи з внутрішніх бізнес-процесів, і навіть з допомогою компетенцій персоналу підприємницької структури. Цінність взаємовідносин зі стейкхолдерами підприємницької структури проявляється як ринкові можливості. Тому в умовах динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища підприємницьких структур їх розвиток залежить від оперативності реагування та адаптивності потребам існуючих та перспективних споживачів, а також має бути спрямоване на посилення конкурентної позиції на ринку за рахунок реалізації інтелектуальних ресурсів.

Слід зазначити, що підприємницькі структури пред'являють внутрішній попит знання своїх співробітників. Концентрація цих знань сприяє внутрішньому ініціюванню

інновацій, нарощуванню та реалізації інтелектуальних ресурсів, що спричинить розвиток підприємницької структури.

Враховуючи значущість знань як ключової домінанти розвитку підприємницької структури, як функціонально-цільовий бізнес-компоненти інтелектуальних ресурсів виділено структурні ресурси, які поєднують знання та інновації. Знання як продукт усвідомленої чи неусвідомленої переробки інформації, що дозволяє цілеспрямовано отримувати бажаний результат, спрямовані на реалізацію управлінських рішень, пов'язаних із реалізацією інновацій через інтелектуальні ресурси. Однією зі змістовних характеристик знання є накопичений досвід та компетенції, які забезпечують успішну цілеспрямовану економічну діяльність та розвиток підприємницьких структур.

Визначаючи місце інтелектуальних ресурсів у діяльності та розвитку підприємницьких структур, необхідно звернути увагу на те, що інтелектуальні ресурси, з одного боку, виступають товаром і, відповідно, при його реалізації, здатні генерувати отримання підприємницькими структурами прибутку, а з іншого – реалізація інтелектуальних ресурсів.

Інтелектуальні ресурси змінюють свою речову форму та своє призначення в момент їх залучення у процес формування інтелектуального капіталу. Інтелектуальний капітал, у свою чергу, є основою зміцнення конкурентної позиції підприємницьких структур у бізнес-середовищі. Характер залежності результатів діяльності підприємницької структури від інтелектуальних ресурсів визначається умовами внутрішнього та зовнішнього середовища, в яких підприємницька структура здійснює пошук та реалізацію внутрішніх джерел інтелектуального саморозвитку з метою забезпечення свого розвитку.

Основна особливість, що дозволяє розмежувати явні та неявні знання підприємницьких структур, що становлять основу формування інтелектуальних ресурсів, полягає у можливості їх реалізації на ринку.

Інтелектуальний капітал, на відміну від фізичного чи фінансового капіталу, стає стійкою конкурентною перевагою, оскільки в сучасному світі підприємницька структура виступає генератором знань, ідей та інформації. Інтелектуальний капітал є основним індикатором підвищення ринкової вартості підприємства, що сприяє приросту доданої вартості підприємницької структури за рахунок інноваційних факторів, які є результатом інтелектуальної діяльності та представлені у формі інтелектуальних ресурсів.

Формування та розвиток інтелектуального капіталу забезпечується знаннями, які, у свою чергу, сприяють відтворенню та розподілу результатів інтелектуальної діяльності, що набувають форми інтелектуальної власності. Сукупність взаємопов'язаних компонентів інтелектуального капіталу генерує та сприяє ефективному використанню знань у підприємницьких структурах. Оскільки знання – це продукт усвідомленої чи неусвідомленої переробки інформації, спрямований досягнення поставленої мети, саме знання є основою формування інтелектуальних ресурсів підприємницьких структур.

Висновки. Таким чином, в рамках проведеного аналізу, ґрунтуючись на методологічних підходах і враховуючи структуроутворюючі аспекти, під інтелектуальними ресурсами слід розуміти сукупність безперервно оновлюваних функціонально-цільових бізнес-компонентів (інтелектуальної власності, структурні та інтерфейсні ресурси), які є результатом інтелектуальної праці персоналу та забезпечують розробку та реалізацію ефективних управлінських рішень, що сприяють розвитку підприємницьких структур.

Інтелектуальні ресурси – ключова складова ресурсів підприємницьких структур, спрямована на ефективне застосування управлінських знань, умінь, навичок та професійних здібностей з метою підвищення результативності підприємницької діяль-

ності структур за рахунок створення інтелектуальної можливості перевершувати своїх конкурентів у довгостроковій перспективі в умовах динамічного зовнішнього середовища.

Підсумовуючи слід зазначити, визначення поняття «інтелектуальні ресурси» передбачає можливість підприємницьких структур комплексно використовувати його функціонально-цільові бізнес-компоненти відповідно до цільовими орієнтирами розвитку. Акцент у визначенні на «можливості» означає, що в аналітичній частині дослідження комплексна оцінка інтелектуальних ресурсів та формування системи показників для їх оцінки враховуватимуть як кількісний, так і якісний аспекти.

Список використаних джерел:

1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 288 с.
2. Ілляшенко С.М. Актуальні проблеми управління інтелектуальним капіталом підприємства. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 2. С. 91–101.
3. Кельчевская Н.Р., Черненко И.М. Управление интеллектуальным капиталом промышленного предприятия: учебное пособие. Екатеринбург : Уральский университет, 2014. 194 с.
4. Кендюхов О.В. Эффективное управление интеллектуальным капиталом: монография. Донецк : ДонУЕП, 2008. 363 с.
5. Літвінов О.В. Визначення сутності інтелектуального капіталу. *Modern Economics*. 2018. № 11. С. 98–104.
6. Собко О.М. Интеллектуальный капитал предприятия: концептуализация – функционирование – развитие. Тернопіль : Крок, 2014. 360 с.
7. Торба О.В. Интеллектуальный капитал как объект бухгалтерского обліку: визначення та методика оцінки. *Інтернаука*. 2017. № 2(2). С. 62–67.
8. Чухно А.А. Интеллектуальный капитал: сущность, формы і закономірності розвитку. *Економіка України*. 2002. № 11. С. 48–55.

References:

1. Brooking E. (2001) *Yntellektualnyi kapytal kliuch k uspekhu v novom tysyacheletyy* [Intellectual capital: the key to success in the new millennium]. St. Petersburg: Piter, 288 p. (in Russian)
2. Іlyashenko S.M. (2008) Aktualni problemy upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva [Actual problems of management of intellectual capital of the enterprise]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, no. 2, pp. 91–101.
3. Kelchevskaya N.R. and Chernenko I.M. (2014) *Upravlenye yntellektualnym kapytalom promyshlennoho predpriyatiya* [Management of intellectual capital of an industrial enterprise: a textbook]. Yekaterinburg: Ural University. (in Russian)
4. Kendiukhov O.V. (2008) *Efektivne upravlinnia intelektualnym kapitalom* [Effective management of the intellectual capital]. Donetsk, DonUEP, 363 p. (in Ukrainian)
5. Litvinov O.V. (2018) Vyznachennia sutnosti intelektualnoho kapitalu [Identification of significant intellectual capital. *Modern Economics*, no. 11, pp. 98–104. DOI: 10.31/modecon.V11(2018)-16.
6. Sobko O.M. (2014) *Intelektualnyi kapital pidpriemstva: kontseptualizatsiia – funktsionuvannya – rozvytok* [Intellectual capital at enterprise: concept – functioning – development]. Ternopil: Krok, 360 p. (in Ukrainian)
7. Torba O.V. (2017) *Intelektualnyi kapital yak ob'ekt bukhgalterskoho obliku: vyznachennia ta metodyka otsinky* [Intellectual capital as an object of accounting: denition and methodology of valuation]. *Internauka*, no. 2(2), pp. 62–67.
8. Chukhno A.A. (2002) *Intelektualnyi kapital: sutnist, formy i zakonimirosti rozvytku* [Intellectual capital: the essence, forms and patterns of development]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 11, pp. 48–55.